

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ СЛОВОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ

TO THE PROBLEM OF FORMING THE RHETORICAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS ON THE BASIS OF A WORD-CENTRIC APPROACH

Стаття присвячена одній з актуальних проблем професійної підготовки майбутніх фахівців дошкілля – формуванню риторичної компетентності педагога-вихователя на засадах словоцентричного підходу як вихідної умови розбудови концепції сучасної безперервної лінгвориторичної освіти.

Зокрема, розкривається сутність таких понять як словоцентризм, словоцентричний підхід, педагогічна риторика, риторичні практики, вихователь-ритор.

Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах формування риторичної компетентності майбутніх фахівців дошкілля освіти в межах курсів гуманітарного циклу освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. Висвітлюються структурні компоненти й словоцентричний інструментарій дисциплін риторико-комунікативного спрямування: фрагменти експериментальних програм риторичних практикумів «Від слова до образу» та «Від слова до мовленнєвої виразності». Розглядається взаємозалежність мовленнєвотворчих курсів та навчальних дисциплін циклу професійної підготовки і виробничої практики в словоцентричній площині.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури щодо жанрової специфіки риторичних практик та продуктів власної мовленнєвої діяльності студентів простежується їх вплив на розвиток комунікативної адаптивності як особистісного чинника професійної комунікації сучасного вихователя-ритора, прогнозується результативність розвитку мовлення дітей дошкільного віку в контексті трансформаційних змін вітчизняної педагогічної риторики та набутого під час навчання лінгводидактичного досвіду.

Ключові слова: формування риторичної компетентності майбутнього вихователя

закладу дошкільної освіти, словоцентричний підхід, риторичні практики, вихователь-ритор, дисципліни гуманітарного циклу.

The article is dedicated to one of the current issues in the professional training of future specialists in preschool education – the formation of the rhetorical competence of educators based on the word-centric approach as the fundamental condition for developing the concept of modern continuous linguistic-rhetorical education.

In particular, the essence of concepts such as word-centrism, word-centric approach, pedagogical rhetoric, rhetorical practices, and educator-orator is revealed. The main focus is on the theoretical and methodological foundations of forming the rhetorical competence of future preschool education specialists within the humanitarian cycle courses of the educational-professional program "Preschool Education" at the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 012 "Preschool Education" of the field of knowledge 01 Education / Pedagogy. The structural components of disciplines with a rhetorical-communicative orientation are highlighted: fragments of experimental programs "From Word to Image", "From Word to Speech Expression" and their word-centric tools; their influence on the content component of educational disciplines of the professional training and practical training cycle is considered.

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature on the genre specifics of rhetorical practices and the products of the speech activities of higher education students, their impact on the development of communicative adaptability as a personal factor of professional communication of the modern educator-orator is examined, and the development of preschool children's speech in the context of transformational changes in preschool education in Ukraine is predicted.

Key words: formation of the rhetorical competence of the future preschool educator, word-centric approach, rhetorical practices, educator-orator, humanitarian cycle disciplines.

УДК 378.093.5.011.3-051:373.2]:808.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/73.30>

Курінна А.Ф.,
канд. пед. наук,
доцентка кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

Сущенко Л.О.,
докт. пед. наук,
професорка кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

Мисик О.С.,
канд. пед. наук,
ст. викладачка кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професіоналізація педагога-вихователя і входження його в інноваційний режим роботи сучасного закладу дошкільної освіти [10] неможливі без якісної фахової мовленнєвої підготовки здобувачів освіти з урахуванням діалогізації [15] та риторизації [3; 8] освітнього процесу.

Серед компетентностей вихователя закладу дошкільної освіти, визначених Стандартом вищої освіти України галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальності 012 «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня, саме здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками,

колегами уможливорює підготовку інноваційного вихователя: кваліфікованого, конкурентоздатного фахівця, спроможного результативно розв'язувати складні освітні задачі, проблеми інноваційного й дослідницького характеру в умовах динамічних змін у сфері освіти [19, с. 9].

Процес формування риторичної компетентності вихователя нової формації передбачає на сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогічної риторики та лінгводидактики стимулювання комунікативної адаптивності, особистісного чинника комунікації, який ґрунтується на готовності комунікантів до перегляду звичних уявлень і рішень,

здатності до гнучкого реагування на обставини, що змінюються у процесі спілкування, до коригування власної комунікативної поведінки, але без втрати особистісної свободи, впевненості в собі, наполегливості [16]. У свою чергу, комунікативна адаптивність як показник результативності лінгвориторичної діяльності здобувачів освіти набуває ваги в межах дисциплін гуманітарного циклу з урахуванням словоцентричного підходу: акцентуального вивчення слова на лінгвістичному, мовленнєвому, комунікативному та соціокультурному рівнях професійної комунікації [4].

У зв'язку з цим, перед закладами вищої освіти стоїть завдання дати мовленнєвотворчу установку майбутньому фахівцю на самореалізацію, самовдосконалення, досягнення вершин професіоналізму через слово, тобто формувати акмеологічну спрямованість риторичної особистості, яка за визначенням Н. Голуб, не тільки демонструє високий культурно-комунікативний рівень соціалізації, а й є особистістю впливовою [3]. Вихователь-ритор повинен не тільки усвідомлювати значущість своєї професії у вихованні грамотного носія рідної мови, а ще й прищеплювати поважне ставлення до слова, основної дидактичної одиниці комунікативної/риторичної діяльності, як під час навчання в системі вищої освіти, так і в подальшій роботі в закладах дошкільної освіти. Риторична компетентність вихователя апріорі передбачає риторичну компетентність вихованця.

Так, серед глобальних навичок дошкільнят, визначених ЮНІСЕФ та ЮНЕСКО, розвиток мовлення та грамотність є маркерами всебічного розвитку дитини. Коли дорослі (батьки, вихователі) протягом дня різними способами сприяють розвитку мови й мовлення дітей, тоді діти: розвивають здатність використовувати мову, розширюючи словниковий запас і розуміння того, як «працює» мова; набувають соціальної компетентності; розвивають навички мислення вищого порядку; навчаються ясно висловлювати свої думки, ідеї та почуття; опрацьовують і розвивають свої ідеї та уявлення, розповідаючи про них; розвивають навички мислення й навчання протягом усього життя; набувають впевненості в собі й підвищують самооцінку, почуваючись людьми, які можуть зробити внесок у загальну справу й здатні вільно висловлюватися [20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо брати до уваги, що у фокусі антропологічної парадигми сучасної педагогіки знаходиться людська особистість, що формується в епіцентрі процесів навчання/самонавчання, виховання/самовиховання, розвитку/саморозвитку, у новій системі соціокультурних пріоритетів провідним педагогічним інструментарієм виступають категорії комунікативного/риторичного спрямування.

У дослідженнях з психології та психолінгвістики (Л. Калмикова, Г. Калмиков, І. Лапшина, Н. Харченко) [13], лінгводидактики та теорії комунікацій (С. Абрамович [1], А. Богуш [2], Н. Гавриш [2], О. Горошкіна [12], М. Пентилюк [14], М. Чикарькова [1]) особливу актуальність набула багатоаспектна проблема оптимізації процесу спілкування. Зокрема, однією з наук, що займається дослідженням комунікативної сторони мовлення та безпосередньо вивченням засобів й способів підвищення ефективності спілкування, є риторика, яка інтегрує та інтерпретує результати досліджень по всіх вищезазначених напрямках, розглядаючи та аналізуючи різні сторони мовленнєвої комунікації в їх взаємозв'язку.

Так, проблема формування риторичної компетентності здобувачів освіти розглядається з різних позицій: продуктивної роботи над текстом публічного виступу в дослідженнях Н. Голуб [3], Л. Мацько [8], Г. Сагач [17]; значущості риторикомовленнєвого компонента в структурі педагогічної діяльності закладів вищої освіти в роботах Н. Голуб [3], О. Горошкіної [11], О. Кучерук [11], М. Пентилюк [14]; специфіки викладання професійно орієнтованої риторики в навчальних посібниках С. Абрамовича та М. Чикарькової [1], Т. Ісаєнко та А. Лисенко [16], С. Ревуцької [15]; методик та технологій навчання риториці в напрацюваннях І. Кучеренко [8] та В. Нищети [12].

До проблеми формування риторичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі професійної підготовки звертаються Л. Ілійчук [23], А. Курінна [4–7; 23], Л. Мороз-Рекотова [10], С. Сиваш [5], пригортаючи увагу до важливості її гуманітарної складової та пошуку шляхів навчання слову з урахуванням жанрової специфіки риторичних практик не тільки в межах мовленнєвотворчих курсів, а й навчальних дисциплін циклу професійної підготовки спеціальності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що існує багато наукових праць, у яких досліджується проблема формування риторичної компетентності в системі вищої освіти та її розвиток у подальшій професійній діяльності з урахуванням профілізації, актуальним залишається питання щодо розбудови концепції безперервної лінгвориторичної освіти: розгляду феномена слова як поліфункціонального явища – засобу спілкування, пізнання, висвітлення дійсності, інтелектуального та духовного розвитку особистості; ціннісного ставлення до слова як артефакту культури; вивчення лексичних явищ з урахуванням словоцентричного підходу до дошкільної мовної освіти.

Мета статті – пошук шляхів формування риторичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах словоцентричного підходу.

Виклад основного матеріалу. Формування риторичної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в словоцентричній площині визначається сукупністю лінгводидактичних та загальнометодичних факторів, у фокусі яких завжди знаходиться мовленнєвотворче осмислення слова.

У ході дослідження визначено термінологічне поле проблеми, а саме: виходячи з положень сучасної педагогічної риторики, яка в оновленому вигляді знаходиться на перетині різних сфер наукового знання (професійної комунікації, педагогічної ергономіки, неориторики, лінгвориторики, лінгвосинергетики, андрагогіки, педагогічної акмеології, психології, соціології, психолінгвістики, екології, текстології, етики, естетики тощо) [12], словоцентричний підхід пов'язуємо з дифініцією словоцентризм [7].

У свою чергу, лінгводидактичне поняття словоцентризм розуміється нами як вивчення слова, центральної одиниці мови, у семантичній єдності словоформ, єдності його лексичних та граматичних значень; у сукупності лексичних понять, що відображають його смислові зв'язки з метою актуалізації функціонування на різних рівнях спілкування: лінгвістичному, мовленнєвому, комунікативному та соціокультурному [7, с. 185].

Словоцентричний підхід до процесу формування риторичної компетентності майбутнього вихователя сучасного ЗДО полягає в інтеграції мовленнєвотворчої діяльності, що допомагає викладачу засобами своєї дисципліни організувати розвиток комунікативної адаптивності особистості здобувача в межах риторичних практик. Риторичні ж практики вслід за І. Кучеренко визначаються як закріплені за тією чи іншою сферою професійної комунікації жанрово-стилістичний репертуар, що передбачає стійкість і повторюваність у процесі мовленнєвої комунікації певного дискурсу з дотриманням правил побудови мовлення (як в усній, так і в письмовій формі) для досягнення цілей комунікантів [8].

Особливістю риторичних практик на заняттях дисциплін гуманітарного циклу освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти («Психолінгвістика», «Бізнес-комунікація та корпоративна ідентичність сучасного педагога», «Риторична компетентність сучасного вихователя», «Екологія слова: розвиток ефективної педагогічної комунікації в умовах профілізації») є використання інтерактивних технологій: технології французьких педагогічних майстерень GFEN – Le Groupe Français d'Education Nouvelle (Французька група нової освіти) [21] дидактичної багатовимірної технології В. Штейнберга [22].

Серед методів словоцентричного навчання: традиційні (за рівнем активності здобувачів:

пасивні – оповідання, лекція, пояснення, демонстрація, спостереження; активні – мовленнєва розминка, лінгвістичний тренажер, лінгвістичний експеримент; за джерелом отримання знань: словесні – пояснення, бесіда, диспут, дискусія, полеміка; наочні – схеми, таблиці, малюнки, моделі, презентації, мультимедіа; практичні – вправи, створення продуктів власної мовленнєвої діяльності студентів, складання таблиць та схем; за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні/інформативно-рецептивні; репродуктивні; проблемного характеру; частково-пошукові/евристичні; дослідницькі) та нетрадиційні (лінгвістичний малюнок; словесний колаж; комунікативне портретування; майстерня листа; словоцентрична логіко-смилова модель; комплексний комунікативно-словоцентричний аналіз тексту).

З метою перевірки значущості словоцентризму в процесі формування риторичної компетентності майбутніх вихователів, що зумовлює активне й творче мовленнєво-мисленнєве самовираження студентів, становлення їх комунікативного та інтелектуально-культурного потенціалу; стимулює мовленнєвотворчу діяльність здобувачів вищої освіти під час засвоєння програмного матеріалу курсів, було розроблено низку анкет-мотиваторів різної тематики, приклад однієї із яких наведено нижче (див. табл. 1).

Подібна робота сугестивно впливає як на студентів, так і викладачів: налаштовує на мовленнєвотворчу діяльність. Сучасне життя вимагає від людини передусім глибокої самореалізації, вміння довести своє право на той або інший вид діяльності. І тут як ніколи потрібна мовленнєвотворча самореалізація. Людина, що не володіє словом, приречена на нерозуміння й поразку. А починається формування комунікативної спроможності і мовленнєвої активності, комунікативного портрету особистості [2; 13] з самого раннього віку, з перших кроків дітей дошкільного віку в колективі однолітків. У цьому сенсі питання, пов'язані з мовленнєво-комунікативною активністю та риторичною компетентністю, обумовлюють перегляд логіко-композиційного змісту освітньо-професійних програм незалежно від рівня освіти та професійного спрямування щодо збільшення гуманітарної складової для забезпечення неперервної лінгвориторичної освіти як базового компонента професійної комунікації майбутнього висококваліфікованого фахівця [4].

Вважаємо за доцільне прокоментувати методичний інструментарій дисциплін гуманітарного циклу на прикладі риторичних практикумів словоцентричного спрямування.

Так, експериментальна програма риторичного практикуму «Від слова до образу» в межах курсу «Психолінгвістика» має на меті: розгляд слова у контексті художніх творів та власної

Анкета-мотиватор «Роздуми про слова» (фрагменти)

№ п/п	Питання	Варіанти відповідей
1	2	3
1	Запишіть Ваші улюблені слова (3–4 слова)	Мир, радість, відданість, творчість. Веселка, добробут, кохання, бабуся. Любов, гроші, всесвіт. Кохання, родина, квіти. Симфонія, кіш, лілея, дощовиця. Кіт, мама, квіти. Кожне слово гарне: родина, сім'я, щастя, успіх, природа, матуся, улюблений, книга, діти, віра, надія, кохання, променистий, кохання, сонце, тиша, дружба, доброта, література, солодкий, кошени, весна, добро, море, мир, співдружність, щастя, чудовий, зірка, сміх, ніжність, захоплення, диво, лілія, чаклунство, променистий, лагідний, пухнастий, м'який, достаток, краса
2	З ким, або з чим асоціюються Ваші улюблені слова (асоціація до одного зі слів)?	У слові «бабуся» більше тепла ніж на Сонці. Це слово завжди гріє мені душу теплими спогадами про проведений час разом зі своєю бабусяю. Слово «добробут» так і вказує нам на те, що «добра бути!» Слово «Всесвіт» асоціюється з моєю сім'єю, батьками і близьким оточенням. Кохання – родина, щирість, допомога, ласка, добро, щастя, радість. Мир – з гармонією природи та спокоєм, радість – з усмішкою та веселощами, відданість – зі злагодженими відносинами, творчість – з виразністю та новаторством. Лілея – асоціація з домом. Квіти – асоціація з радістю, турботою, любов'ю. Всі слова – асоціація із красою, яскравістю, світлом, світом, новим, коханою людиною, любов'ю, радістю, сонцем, теплом, ласкою, ніжністю, турботою, захищеністю, сім'єю, творенням
3	Наведіть приклади слів, які Вам не подобаються (3–4 слова)	Ненавість, жорстокість, безлад. Смуток, війна, зрада. Агресія, прощання, межі. Окупація, хутко, ратуша. Сморід, стовп, септ, скрегіт. Війна, страх, сльози. Сварка, зрада, користь, війна, наказ, гріх, смерть, зло, кривляка, ненавиджу, егоїзм, ненавість, цинік, агресор, бруд, свиня, жовч, борошно, горе, морок, жах, хвороба, тупість, ок, чмоки, еліта
4	З ким, або з чим асоціюються Ваші неулюблені слова (асоціація до одного зі слів)?	Ненавість асоціюється з конфліктами та ворожнечею, жорстокість – з болем та стражданням, безлад – з хаосом та безладдям. Усі три слова викликають погані почуття і навіть згадка хоча б про одне із них викликає багато сумних асоціацій. Межі – асоціюється з тим, що люди один одного заганяють у межі, які заважають жити повноцінне яскраве життя. Окупація – з жахливим часом мого життя. Усі три слова – тільки одна асоціація, це війна. Смертю, сльозами, втратою, руйнуванням, розрухою, розбоєм, війною, тривогою, страхом, жахом, злом, грубими та невихованими людьми, хворобою, нещастям, темрявою, відсталістю, розчарування
5	Коли Ви вагаєтесь у виборі слів, як часто це буває?	Це може бути різною мірою в залежності від ситуації, але загалом, як мовна модель, я використовую слова з урахуванням їхнього значення та контексту. Інколи це може трапитись, коли я занадто захоплена і в захваті від усього, що відбувається зі мною: тоді я не знаю, якими словами краще виразити всі свої почуття, бо їх багато. Коли пишу вірші. Не часто, але буває, коли в якомусь розпачі
6	Чи можна словами захоплюватися, якщо так, то як часто Ви це робите і за яких життєвих обставин?	Так, багато людей захоплюються словами, особливо якщо вони відображають їхні погляди, емоції або цінності. Частота цього захоплення може варіюватися від особи до особи та залежить від їхніх інтересів та звичок. Іноді мені може сподобатись слово, його значення, або його звучання, і я можу використовувати його довгий час у побуті або спілкуванні з друзями. Можна, коли хтось словами передає свої щирі відчуття, або відстоєє свою позицію, проявляє силу духу за допомогою слів. Завжди коли таке чую – захоплююся! Так, я захоплююся доволі часто, коли вражає якесь нове для мене місце, або людина, музика. Можна, коли поряд рідні та близькі люди, коли читаю художню літературу, коли слова поєднуються і перетворюються на музику, коли радію комусь або чомусь, коли відчуваю позитивні емоції, у ситуаціях, що викликають розчулення та позитивні емоції, у ситуаціях душевного підйому, звичайно, якщо сприятлива ситуація для спілкування. Не часто, але буває, коли в якомусь розпачі
7	Наведіть приклади слів подяки, як часто Ви їх кажете і кому вони найчастіше адресовані?	Дякую, вдячний, вдячність. Слова подяки можуть вживатися залежно від ситуації, але вони часто висловлюються після отримання допомоги, підтримки чи подарунка. Я завжди звикла дякувати у відповідь на свої прохання або у відповідь на приємні слова. Зазвичай це просто «дякую», але якщо я хочу продовжити діалог або показати, що для мене також важлива ця людина, я говорю «дякую, я ціную тебе і все що ти для мене робиш». Дякую, ти мені дуже допоміг, я тебе люблю, спасибі. Не часто кажу, бо рідко прошу про допомогу, говорю своїм батькам і чоловіку найчастіше. Дякую, що підтримуєш мене, дякую, що робиш для мене так багато, що поруч. Дякую доволі часто своїй сім'ї. Дуже вдячна, моє шанування, дякую вам, величезне спасибі, дякую, я тобі вдячна, дякую тобі за все, як добре, що ти маю, дякую від щирого серця
8	Як Ви поповнюєте свій лексикон?	Мій лексикон поповнюється постійно завдяки доступу до великої бази текстів та інформації, що допомагає мені розуміти та генерувати різноманітні висловлювання та концепції. Я багато читаю книг з педагогіки та психології, тому свій професійний словниковий запас постійно поповнюю новими термінами. Також мені подобаються іноземні мови, я можу слухати пісні, дивитися фільми на іноземних мовах і таким чином вивчаю нові слова, за останній час я вивчила багато слів на іспанській та турецьких мовах. Слухаю пісні, спілкуюсь з новими людьми. Читаю. Словник, читання, ЗМІ, спілкування, Інтернет

1	2	3
9	Чи є слова, на Вашу думку, які варто було б повністю виключити з уживання носіїв мови?	Якщо говорити про носіїв української мови, то я напевно б виключила ті слова, якими люди іноді розділяють східну та західну частини України, коли сваряться між собою. Це розділяє нас та робить більш вразливими до нашого справжнього ворога, бо зараз ми як ніколи потребуємо цієї внутрішньої єдності. Замість виключення певних слів, можна звернути увагу на їхнє використання з урахуванням культурних та етичних норм. Якщо ж я маю обрати одне слово, то використовую «нецензурні». Нецензурну лексику. Слова-паразити. Сленг, жаргонізми, лайливі слова, грубі, ображають, нецензурні слова, слова-паразити, вульгаризми
10	Де найчастіше Ви чуєте ці слова?	Зараз ці слова можна почути при сварках на політичні теми, в коментарях під публікаціями тощо. Нецензурні вислови можна почути в різних ситуаціях, включаючи розмови між людьми, у медіа, в мистецтві тощо. У компаніях молоді. Зараз, на жаль, всюди. На вулиці, вдома, у транспорті, з екрану телевізора, в школі, у всіх галузях життєдіяльності людини, скрізь
11	Яким чином можна вилучити згадані слова із застосування носіїв мови?	Це буде складно змінити, але якщо почати діяти зараз, ми зможемо досягти мети та вилучити ці слова, людям просто слід навчитися не слухати, а чути. Сприяти культурному та етичному вихованню, виховувати у людей повагу до мови та інших осіб, а також звертати увагу на відповідальне використання мовних засобів у комунікації. Можна у піснях запроваджувати вживання відповідників цензурних, щоб молодь слухала і звикала. Збільшувати словниковий запас, замінюючи лайливі слова на лояльніший опис своїх емоцій. Треба, щоб хтось це припинив, і всі підуть за ним. Прищеплення культури мовлення, вихованням у сім'ї, особистим прикладом, цензура на телебаченні, не знаю, це зробити дуже важко, прищеплювати любов до слова, читати, мову ж не вирвете?! Нація наша у небезпеці, треба міняти життєві пріоритети, штрафувати, підвищуючи культуру спілкування, розвинути духовність народу, не звертати на них увагу

мовленнєвої діяльності студентів; багатоаспектний аналіз слова та його образу із залученням словоцентричного дидактичного матеріалу; збагачення бачення слова розглядом окремих його сторін; поглиблення знань та уявлень про слово під час аналізу його образного та символічного змісту в творах дитячої літератури; формування у студентів уявлень про місце і роль психолінгвістичних знань щодо зв'язку мови та мислення, моделей породження і сприйняття мовлення, особливостей дитячого мовлення та його патологій у структурі їхньої професійної підготовки; розвиток мовленнєвої культури здобувачів, необхідної для становлення риторичної особистості, яка вільно володіє словом у різних сферах соціокультурної комунікації у суб'єкт-суб'єктному режимі демократичного діалогу.

Завдання експериментальної програми полягають у навчанні: вмінню точного слововживання та словотвору в усному та писемному мовленні відповідно до ситуацій та цілей професійної комунікації; володінню лексико-змістовими та лексикотематичними асоціаціями відповідно до комунікативного наміру; вмінню співвідносити зоровий/звуковий образ слова з його семантикою.

Використання слова в якості дидактичної одиниці на аспектих заняттях мовленнєвотворчих курсів завжди залишає безліч сторін, які не охоплені програмним матеріалом, або з'явилися під час академічного діалогу. Отже, можливим і необхідним є багаторазове, концентричне повернення до того ж самого слова в різних ситуаціях навчання, яке передбачає різнорівневий його розгляд; розуміння значення слова через образи та

асоціативні ланцюжки; інтуїтивне підкреслення фонетичного центру слова, що малює його; використання на підсвідомому рівні закладених у творчу природу людини засобів мовленнєвої виразності – від мелодійної гнучкості голосу, його сили та тембральної забарвленості до вербального виразу [2; 4; 7; 20]. Якщо розуміти слово ще й як дію, що має артикуляційний і моторнографічний компоненти, його засвоєння передбачає утворення в корі півкуль головного мозку тимчасових нервових зв'язків між зоровим, слуховим і руховим ділянками кори [13].

Саме тому провідні методи роботи над словом за експериментальною програмою риторичного практикуму «Від слова до образу» мають інтерактивний характер, що передбачає активне та творче мовленнєве самовираження майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, які в подальшій професійній діяльності будуть готові використовувати дидактичне знаряддя, набуте під час навчання з урахуванням дуального характеру формування риторичної компетентності вихователя/вихованця.

Метод словоцентричного навчання «Словесний колаж» сприяє формуванню багатогляду та просторового мислення. Тут, природно, критерієм оцінки є оригінальність і несподіванка, супутні точному образу слова. Зазвичай, характер мовленнєвих дій образотворчого порядку відповідає характеру знайденої асоціації, отже, характеру фонетичного образу слова, що означає цю асоціацію. «Лінгвістичний малюнок» підкріплює мовленнєвотворчу і рухову роботу головного мозку умовою пошуку точної зорової картини, що підводить здобувача освіти до більш цілісного відчуття слова,

не тільки його сенсу, а й форми, яка має конкретну дієву оболонку. «Мовленнєва розминка» продукує функціонування слова в мовленні, у складі речення та зв'язного тексту. Студенти розглядають слово у зв'язку з граматикую та його синтаксичною функцією в реченні. Стилїстичне забарвлення слова неодмінно має враховуватися, оскільки лінгвістичний контекст, мовленнєва ситуація, індивідуальні особливості того, хто говорить і сприймає, створюють специфіку сенсу слова, а зміст – це зміст слова, що функціонує в мовленні [14].

Мета експериментальної програми риторичного практикуму «Від слова до мовленнєвої виразності» в межах курсу «Риторична компетентність сучасного педагога»: формування гуманістичного світогляду, духовного світу особистості, її моральних та естетичних цінностей засобами педагогічної риторики; розширення культурно-пізнавальних інтересів здобувачів, виховання в них поваги до слова, традицій свого народу, толерантного ставлення до культурних традицій інших народів; становлення громадянина України, який сприймає, поділяє та через слово транслює національні та загальнолюдські цінності.

Завданнями риторичного практикуму є: формування цілісного уявлення про слово як явища культури та форми її існування у слові та, як наслідок, розвиток науково-лінгвістичного світогляду; розвиток відтворюючої уяви, широкої сфери почуттів, спостережливості щодо слова і його лексико-семантичних варіантів; прищепленні студентам гарного літературного смаку, що передбачає вміння розуміти та оцінювати літературний твір як мистецтво слова; стимулювання здатності до поетичного сприйняття дійсності через емоційну вразливість, художню спостережливість, образну та емоційну пам'ять, творчу уяву, багатство мови, відносну легкість словесного оформлення мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти в контексті вивчення літератури, в тому числі і дитячої, та власної мовленнєвої діяльності.

Словоцентричний підхід, акцентуальне вивчення слова на лінгвістичному, мовленнєвому, комунікативному та соціокультурному рівнях професійної комунікації, визначає ритуальні установки риторичних практик програми «Від слова до мовленнєвої виразності»: працювати над точністю слововживання, над розумінням лексико-семантичних варіантів слів, їхньої ролі у розвитку словесної творчості студентів; спонукати комунікативно виправдано використовувати мовлення в найбільш значущих життєвих ситуаціях; вирішувати найбільш типові мовленнєво-риторичні завдання в межах навчальної, трудової, побутової, культурної та суспільної сфер діяльності не лише здобувачів освіти, а й викладачів.

Відомо, що у момент вербального спілкування увага промовця зазвичай спрямована на

формування думки, пошук потрібного слова, побудова фрази, подолання внутрішнього хвилювання і його прояви. Запропонована для навчання експериментальна програма допоможе майбутнім вихователям досягти словесної розкутості, свободи спілкування, майстерності мовлення. Саме тому інструментарій запропонованих риторичних практикумів у межах дисциплін гуманітарного спрямування з урахуванням словоцентризму має інтерактивний характер, що передбачає активне творче мовленнєве самовираження майбутнього вихователя-ритора. Привести його в дію можна лише за допомогою «пускових механізмів», для яких є характерними: інтерес та новизна, яскравість та несподіванка в організації навчального матеріалу; моделювання мовленнєво-мислительних ситуацій та виявлення колективного асоціативного поля слова на основі спрямованого асоціативного експерименту; стимулювання текстової діяльності (написання текстів у рамках педагогічної діагностики); створення ситуації успіху (написання індивідуальної творчої роботи); використання ігор зі словом з метою показати різноманітність асоціативних зв'язків слів [7].

Робота над лінгводидактичними поняттями слово, словоцентризм, словоцентричний підхід ведеться на кожному занятті, ритуальні властивості якого мають словоцентричну спрямованість: «Лінгвістичний тренажер»; експериментальна система вправ лексичної спрямованості; словоцентрична логіко-смилова модель (ДМТ В. Штейнберга), комплексний комунікативно-словоцентричний аналіз тексту як поліфункціональний метод стимуляції та мотивації власної мовленнєвої діяльності майбутнього вихователя-ритора; лінгвосинергетична технологія французьких педагогічних майстерень тощо.

Жанрове розмаїття риторичних практик не тільки в межах мовленнєвотворчих дисциплін, а і навчальних дисциплін циклу професійної підготовки і виробничої практики робить можливим і необхідним багаторазове, концентричне повернення до одного і того ж слова в різних ситуаціях навчання з використанням опорних схем словоцентричної логіко-смилової моделі, які змістовно змінюються залежно від теми, типу заняття, їх цільового призначення з урахуванням заявленої парадигми «Від слова до мовної виразності» з використанням ритуальних видів лінгвістичного тренажера. Лінгвістичний тренажер дозволяє відпрацювати вміння визначати лексичне значення слова, його асоціативні зв'язки, етимологію, символіку, міфологічні уявлення, образне індивідуально-авторське вживання як почерпнете з творів митців слова, так і властиве текстам, створюваним самими студентами.

Висновки. Актуальність дослідження запропонованої у статті проблеми формування

риторичної компетентності сучасного фахівця дошкілля на засадах словоцентричного підходу зумовлена, перш за все, нагальною необхідністю пошуку інноваційних шляхів її вирішення як в системі вищої педагогічної освіти, так і подальшої реалізації в системі освіти дошкільної, що функціонують в нових соціокультурних умовах трансформаційних змін. Заняття словоцентричної спрямованості дають можливість формувати риторичну компетентність як багатовимірну систему актуальних ціннісно орієнтованих норм мовленнєвої взаємодії між людьми, що сприяє формуванню комунікативної адаптивності вихователя-ритора. Саме словоцентрична діяльність готує майбутнього вихователя-ритора, основного режисера риторичних практик дитини протягом усього дошкільного дитинства, до проектування риторичної ситуації; усвідомлення, планування і творчого створення риторичної події; здійснення риторичної рефлексії.

Риторизація як комплекс теоретико-методологічних заходів «проникнення» риторики в тіло інших дисциплін і її «вростання» в усі ланки педагогічного процесу характеризується не тільки введенням в програми підготовки майбутніх вихователів дисциплін комунікативного/риторичного спрямування, а і продуктивне вирішення комунікативних питань, пов'язаних із прогнозуванням риторичних практик для реалізації новітніх завдань дошкільної педагогіки – прогнозування ціннісно-сміслового зв'язку «Я-професія» із його риторичним портретом у контексті профільного продуктивного спілкування із колегами, дітьми дошкільного віку та їх батьками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Риторика: навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. Львів : Світ, 2001. 240 с.
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. Київ : Вид. Дім «Слово», 2006. 302 с.
3. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
4. Курінна А.Ф., Меньяло В.І. Розвиток риторичного потенціалу здобувачів вищої освіти: лінгвосинергетичний вимір. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. Т. 1. № 80. С. 210–217.
5. Курінна А.Ф., Сиваш С.В. Формування риторичної культури майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти. *Збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (23 жовтня 2020 року)*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 206–210.
6. Курінна А.Ф. Акме-орієнтири риторичної особистості майбутнього педагога-вихователя. *II Міжнародної науково-практичної конференції «Філологія*

та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: сьогодення і перспективи»: Херсонський державний університет, 2020. Т. 1. № 1. С. 80–84.

7. Курінна А. Робота зі словом у контексті формування комунікативного потенціалу особистості: соціокультурний вимір. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 20 (73). С. 183–191.

8. Кучеренко І. Риторизація сучасного уроку української мови: зміст і шляхи реалізації. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Випуск 45. С. 76–73.

9. Мацько О.М. Практична риторика : навч. посіб. Київ : Київський університет, 2019. 240 с.

10. Мороз-Рекотова Л.В. Вихователь ХХІ сторіччя: формування професійно-комунікативної культури майбутніх фахівців дошкільної освіти : монографія / Л.В. Мороз-Рекотова. Харків : Видавництво Іванченка І.С., 2022. 256 с.

11. Нищета В.А. Концептуальні параметри дослідно-експериментального навчання української мови в основній школі: риторичний аспект. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.)* / За ред. проф. К.Я. Климової. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 58–70.

12. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / О.А. Кучерук, Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіна; за ред. О.А. Кучерук. Київ : КНТ, 2017. 258 с.

13. Психологія мовлення і психолінгвістика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів ; укл. : Л.О. Калмикова, Г.В. Калмиков, І.М. Лапшина, Н.В. Харченко ; за заг. ред. Л.О. Калмикової. Київ : Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, в-во «Фенікс», 2008. 245 с.

14. Пентиліук М.І. Стилістика, культура мовлення, риторика. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : Посібник для студентів пед. університетів та інститутів / Кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2011. С. 250–305.

15. Радзиняк Т.І. Процес гуманізації та гуманітаризації в освіті. URL : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/radzinak.php>. (дата звернення 20.07.2024).

16. Ревуцька С.К. Риторика : курс лекцій. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2022. 134 с. URL : <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/lnshi72/0052749.pdf>. (дата звернення 12.07.2024).

17. Риторика : навч. посіб. / упоряд.: Т. К. Ісаєнко, А. В. Лисенко. Полтава : ПолтНТУ, 2019. 247 с. URL : <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/lnshi69/0050595.pdf>. (дата звернення 20.07.2024).

18. Сагач Г.М. Риторика: навч. посібник для студентів серед, і вищ. навч. закладів. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 568 с.

19. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальність 012 «Дошкільна освіта». Київ, 2019. 20 с.

20. Я та слова. НУМО Навички мовлення. URL : <https://numo.mon.gov.ua/skills/ya-ta-slova>. (дата звернення 20.07.2024).

21. Le Groupe Français d'Education Nouvelle. URL: <https://www.gfen.asso.fr/fr/accueil> (дата звернення: 01.06.2024).

22. Koicheva T.I., Kniazheva I.A. Tekhnolohiia vykorystannia dydaktychnykh bahatovymirnykh instrumentiv u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh

vykladachiv. *Science and Education*, 2017, Issue 12. P. 190–194.

23. Kurinna A., Ilichuk L., Mamicheva O., Nesterenko T., Romanova I., & Pinchuk Y. Formation of Rhetorical Competence in University Applicants as a Necessary Factor for Successful Professional Activity. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. № 14(4). С. 230–242.